

Právní postavení církví a náboženských společností de lege lata

Kateřina Adámková

SLOVO ÚVODEM

Príspevek obrací pozornosť k otázke právneho postavenia cirkví a náboženských spoločností v platnom českém práve. Vzhľadom k množstvu komplikovaných právnych otázok si nekladie za cieľ vyčerpávajúcím spôsobom postihnúť pozíciu týchto subjektů; zcela stranou ponecháva napr. otázku cirkevného majetku a jeho navrátenia, ktorá je často diskutovaná laickou i odbornou verejnosťou.

Cirkvami a náboženskými spoločnosťami sa väčšinou rozumí dobrovoľná združenie osôb stejného náboženského vyznania v organizace, ktoré majú vlastnú štruktúru, orgány, vnútorné predpisy a obřady. Lze na ne pohľadieť jako na právnické osoby soukromého práva – korporace *sui generis*, ač platná právní úprava obsahuje jak soukromoprávní tak veřejnoprávní prvky (jedná se o tzv. komplexní, smíšenou úpravu). Právní základ je však bezpochyby soukromoprávní, resp. občansko-právní, neboť bez prvotního soukromoprávního úkonu vedoucího k založení by dané právnické osoby nemohly vzniknout.

Soukromoprávní regulace se uplatňuje především při zakládání a zrušování těchto subjektů, při úpravě vnitřních předpisů a členství. Veřejnoprávní charakter má pak úprava týkající se vzniku a zániku cirkví a náboženských společností, které jsou vždy vázány na určitý akt veřejnoprávní povahy. Možné státní pověření cirkví a náboženských společností k určitým veřejnoprávním úkonům, úprava daní, poplatků a účetních otázek spadá též do sféry veřejného práva.

Príspevek si klade za cieľ postihnúť zákonnou úpravu cirkví a náboženských spoločností *de lege lata*, proto definuje určité vztýčné body umožňující přehlednou charakteristiku daných subjektů.

1. PRÁVNÍ FORMA

*Listina základních práv a svobod*¹ v čl. 15. zaručuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Čl. 16 zakotvuje každému právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru samostatně nebo společně

s jinými, a to jak soukromě tak veřejně. Taxativně určuje způsoby projevu náboženství a víry – bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachovávaním obřadu. Deklaruje též nezávislost cirkví a náboženských společností na státních orgánech. V odstavci 4 stanoví podmínky a způsob možného omezení těchto práv.

Na mezinárodní úrovni se svobodou náboženského vyznání zabývá *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* (čl. 18 odst. 1) a *evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod* (čl. 9 odst. 1)². Obě tato ustanovení se promítají do výše zmíněných čl. 15 a 16 Listiny základních práv a svobod. Významným ideovým zdrojem české úpravy je též *Deklarace OSN o eliminaci všech forem netolerance a diskriminace založených na náboženství nebo víře, přijaté Valným shromážděním OSN dne 25. 11. 1981*.

V žádném z těchto mezinárodních dokumentů nejsou náboženská sdružení právně kvalifikována ani zmiňována. Vyjádření a úprava právní struktury a norem náboženských společností je ponechávána zákonodárství jednotlivých států, kde dějinné faktory a specifické právní tradice sehrávají rozhodující úlohu při vytváření příslušných norem. V právním řádu státu pak cirkve i náboženské společnosti mohou nabývat právních forem tak, jako jakékoli jiné korporace.

Základním právním předpisem vymezující právní pozici cirkví a náboženských společností je *zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení cirkví a náboženských společností*.*

Ve své první části zákon podrobně, v návaznosti na ústavní předpisy, vymezuje právo každého projevovat své náboženství nebo víru sám i společně s jinými, měnit je, být bez náboženského vyznání, šířit některé z těchto přesvědčení, nebýt k žádnému nucen. V druhé části je specifikováno právní postavení registrovaných cirkví a náboženských společností. Obsahem třetí části jsou a především pravidla registrace těchto subjektů.

Ustanovení § 5 odst. 2 stanoví, že cirkve a náboženské společnosti spravují své záležitosti **nezávisle na státních orgánech**, zejména samostatně zřizují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují (zakládají)

¹ blíže PAVLÍČEK, V.: Ústava a ústavní řád České republiky, Komentář Praha: Linde 1999, II. díl, Práva a svobody.

² Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhláška č. 120/1976 Sb.) a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb.).

* Všechny citované právní předpisy jsou uvažovány v aktuálním znění.

řeholní a jiné instituce.

Zákon též hovoří o svobodě náboženské víry. Nikdo nesmí být nucen vyznávat jakoukoli náboženskou víru nebo naopak být bez vyznání. Vyznávání náboženské víry nesmí být za žádných okolností důvodem diskriminace a vést k omezení ústavou zaručených práv a svobod občanů, zejména práva na vzdělání, volbu a výkon povolání či přístup k informacím.

Uvedené svobody mají univerzální povahu. Nevztahují se pouze na občany České republiky, ale na každého člověka (fyzickou osobu) bez rozdílu. Podle § 3 zákona rozhodují o náboženské výchově dětí do dovršení 15 let jejich zákonní zástupci, kteří mohou také rozhodovat o přihlášení svých dětí do církevních škol a škol náboženských společenství, zřízených podle *vyhlášky č. 452/1991 Sb.*

Další důležitou normou určující právní postavení církví a náboženských společností z hlediska státu je *zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem.*

2. SOUKROMOPRÁVNÍ ZPŮSOB ZALOŽENÍ

Zákon č. 308/1991 Sb. nestanoví žádný zvláštní způsob soukromoprávního založení církví nebo náboženských společností. Proto zde musíme vyjít z obecné úpravy obsažené v § 19 a násl. občanského zákoníku. Má-li být daný subjekt založen a následně registrován, je nutné, aby došlo ke sdružení určitého počtu osob. Založení takového subjektu jediným zakladatelem tedy nepřipadá v úvahu. Je nutno konstruovat nevyvratitelnou právní domněnku, že mezi zakladateli (členy přípravného orgánu) byla uzavřena neformální dohoda, dohoda o základním dokumentu, o které hovoří § 13 citovaného zákona.

Na základní dokument (stanovy, statut, řád apod.) jsou zákonem kladeny následující obsahové předpoklady:

- a) název a sídlo ústředí církve nebo náboženské společnosti;
- b) orgány a útvary, způsob jejich ustavování a oprávnění;
- c) způsob ustavování osob vykonávajících duchovenskou činnost a jejich odvolávání;
- d) základní články víry;
- e) zásady hospodaření, včetně způsobu určení likvidátora pro případ majetkového vypořádání při zániku církve nebo náboženské společnosti;
- f) způsob schvalování základního dokumentu a jeho změn;
- g) útvary, které mají právní subjektivitu, v jakém rozsahu kdo je oprávněn jejich jménem činit právní úkony.

I církve a náboženské společnosti jsou právnícký-

mi osobami, které se mohou vzájemně dále spolčovat a vytvářet komunity, řády, společností a obdobná společenství.

3. ZAKLADATELÉ

Zakladatelem může být každá osoba, která splní zákonem stanovená kritéria. Ustanovení § 5 zákona č. 308/1991 Sb. přiznává věřícímu, tedy každému, kdo vyznává náboženskou víru, právo zakládat církev a náboženské společnosti.

Zákon požaduje, aby přípravný orgán oprávněný k podání návrhu na registraci byl nejméně tříčlenný a aby členové přípravného orgánu byli zletilé osoby. Zákon tím zřejmě sleduje, aby tyto osoby měly způsobilost vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Vztahy mezi zakladateli jsou upraveny neformálně, navenek jednájí společně a nerozdílně. Ze svého středu si určují zmocněnce, který je oprávněn jednat jejich jménem.

Úkolem přípravného orgánu je sepsat, podepsat a opatřit potřebnými údaji návrh na registraci církve nebo náboženské společnosti, sepsat a přiložit k návrhu základní charakteristiku zakládané církve a další zákonem požadované údaje. Musí též prokázat, že se k registrovanému subjektu hlásí zákonem č. 161/1992 Sb. požadované množství osob. Nezbytné je též vypracování **základního dokumentu**, který nutnou součástí návrhu na registraci.

4. VZNIK PRÁVNICKÉ OSOBY

Církev a náboženské společnosti jsou právníckými osobami soukromého práva; subsidiárně se zde uplatňuje obecná úprava obsažená v občanském zákoníku. Je nutno odlišit okamžik založení od okamžiku vzniku daného subjektu. Vlastní vznik církve či náboženské společnosti jako právnícké osoby je vázán na individuální správní akt veřejnoprávní povahy.

Dle platné právní úpravy vznikají církve a náboženské společnosti rozhodnutím Ministerstva kultury o registraci vydaným ve správním řízení.

Stát uznává pouze církve a náboženské společnosti registrované dle zákona č. 308/1991 Sb., jen těmto přiznává postavení korporace nadané právní subjektivitou. Ustanovení citovaného zákona upravují základní formální podmínky registrace. *Zákon č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských sdružení* jej doplňuje a stanoví minimální počet podpisů zletilých osob na petiční listině, nezbytné pro následnou registraci.

Registrovaným církvím a náboženským společnostem stát přiznává určitá privilegia, které zakotvuje v mnoha právních předpisech. Aby nemohlo být zneužíváno těchto výhod různými účelově založenými pseudocírkvemi, zákon č. 161/1992 Sb. požaduje pro vznik nové církve nebo náboženské společnosti, aby se k ní hlásilo **nejméně 10 tisíc zletilých osob**, které ma-

jí trvalý pobyt na území České republiky. V současné době však Ministerstvo kultury zvažuje možnost snížení tohoto početního cenzu. Vznik je též umožněn, hlásí-li se k určité náboženské korporaci nejméně 500 zletilých osob, které mají trvalý pobyt na území České republiky, jsou-li tyto církve a náboženské společnosti členy Světové rady církví, čímž dochází k jistému zvýhodnění křesťanských konfesí.

Církve a náboženské společnosti zapsané do seznamu, který je přílohou zákona č. 308/1991 Sb., dosud vyvíjející činnost na základě státního souhlasu, se považují za registrované církve a náboženské společnosti dle tohoto zákona (*ex lege*). Nemusí tedy splňovat podmínku určitého počtu osob, které s k nim musí hlásit, čímž dochází k jejich určitému zvýhodnění. Z tabulky je patrné, že většina státem uznaných církví by přísné kritérium početního cenzu nesplnila.

SEZNAM CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ

Č.	Název církve, náboženské společnosti	Státní uznání od r.: (R-U=Rakousko-Uhersko)	Počet věřících podle sčítání lidu v r. 1991
1.	Apoštolská církev	1989	1 485
2.	Bratrská jednota baptistů	1951	2 544
3.	Církev adventistů sedmého dne	1951 (1952-56 odňato)	7 674
4.	Církev bratrská	1951	2 759
5.	Církev československá husitská	1920	178 036
6.	Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů	1990	300 - 700
7.	Církev řeckokatolická	recepce z R-U (1950-68 odňato)	7 030
8.	Církev římskokatolická	recepce z R-U	4 021 385
9.	Českobratrská církev evangelická	recepce z R-U	203 996
10.	Evangelická církev a. v. v ČR	recepce z R-U	4 151
11.	Evangelická církev metodistická	1951	2 855
12.	Federace židovských obcí v ČR	recepce z R-U	1 292
13.	Jednota bratrská	recepce z R-U	2 385
14.	Křesťanské sbory	1956	3 017
15.	Luterská evangelická církev a. v. v ČR	1995	10 000
16.	Náboženská společnost českých unitářů	1930	365
17.	Náboženská společnost Svědkové Jehovovi	1993	14 575
18.	Novoapostolská církev	1956	427
19.	Pravoslavná církev v českých zemích	recepce z R-U	19 354
20.	Slezská církev evangelická a. v.	recepce z R-U	33 130
21.	Starokatolická církev v ČR	recepce z R-U	2 725

Zdroj: <http://www.mkcr.cz/cesky/oc/zakon/ZAKON.html>, 3. 2. 2000, 11:45 h

Pro registraci církve a náboženské společnosti je nezbytné, aby registrující se subjekt splnil řadu věcných i formálních předpokladů.

Řízení o registraci je řízením dle zákona č. 71/1967 Sb., správního řádu, nestanoví-li zákon č. 308/1991 Sb. jinak. Je zahájeno dnem dojití návrhu příslušnému orgánu. Návrh podává nejméně tříčlenný přípravný orgán církve nebo náboženské společnosti, jehož členy musí být zletilé osoby. Přípravný orgán si ze svého středu určí zmocněnce, který je oprávněn jednat jejich jménem.

Návrh musí obsahovat dle § 12 zákona č.

308/1991 Sb.:

- název a sídlo církve nebo náboženské společnosti,
- jména, příjmení, adresy, rodná čísla a podpisy členů přípravného orgánu,
- základní charakteristiku zakládané církve nebo náboženské společnosti, její učení, poslání a území, na němž hodlá působit,
- podpisy zletilých osob hlásících se k církvi nebo náboženské společnosti v počtu stanoveném zákonem č. 161/1992 Sb., s uvedením jejich jmen,

příjmení, adres a rodných čísel,

- e) prohlášení, že církev nebo náboženská společnost bude plně respektovat zákony a obecně závazné právní předpisy a bude tolerantní k ostatním církvím a náboženským společnostem a osobám bez vyznání.

K návrhu je nutno přiložit základní dokument, který má náležitosti požadované v § 13 citovaného zákona.

Název církve nebo náboženské společnosti se musí lišit od názvu kterékoli jiné právnické osoby vyvíjející činnost na území České republiky.

Neobsahuje-li návrh na registraci všechny požadované údaje, registrační orgán vyzve přípravný orgán k doplnění chybějících skutečností, k čemuž stanoví lhůtu ne kratší jak 1 měsíc. Výzva se doručuje do rukou zmocněnce.

Nedoplň-li navrhovatel potřebné údaje, dojde k zastavení řízení.

Registrační orgán vydá rozhodnutí o registraci církve (náboženské společnosti) pokud zjistí, že registrující se subjekt splňuje zákonem stanovené podmínky a není dán důvod pro odmítnutí registrace.

Důvody, pro které může dojít k odmítnutí registrace církve nebo náboženské společnosti, jsou uvedeny v § 15 zákona č. 308/1991 Sb.

Správní orgán přezkoumává, zda založení a činnost registrujícího se subjektu není v rozporu se zásadami lidskosti, obecně závaznými právními předpisy, ochranou bezpečnosti občanů, veřejného pořádku, zdraví a mravnosti. K odmítnutí registrace dojde i pokud by byla ohrožena práva jiných osob (fyzických i právnických).

Rozhodnutí o registraci nebo odmítnutí registrace se doručuje zmocněnci přípravného orgánu.

Církev a náboženská společnost, kterým byla odmítnuta registrace, mohou proti rozhodnutí Ministerstva kultury podat rozklad dle zákona č. 71/1967 Sb., neboť se jedná o rozhodnutí ústředního orgánu státní správy v prvním stupni. Rozklad lze podat do 15 dnů od oznámení rozhodnutí a včas podaný rozklad má odkladný účinek. Rozhoduje o něm ministr kultury jako vedoucí ústředního orgánu státní správy na základě návrhu jím ustavené zvláštní komise. Ten vydává rozhodnutí, proti kterému se nelze odvolat.

Proti rozhodnutí o odmítnutí registrace může podat přípravný orgán do 60 dnů návrh na přezkoumání soudem.

5. REGISTRAČNÍ ORGÁN

Registrační orgán vede evidenci všech právnických osob podle zákona č. 308/1991 Sb., včetně těch, které odvozuji svou právní subjektivitu od církví a náboženských společností, pokud nepodléhají jiné evidenci či registraci.

Registračním orgánem je, dle zákona č. 161/1992

Sb., o registraci církví a náboženských společností, Ministerstvo kultury. V rámci tohoto ministerstva je zřízen odbor církví, který vede rejstřík právnických osob evidovaných dle § 19 odst. 1 zákona č. 308/1991 Sb.

Dle příkazu ministra kultury č. 8/1993 ze dne 19. 11. 1993 jsou v tomto rejstříku evidovány následující právnické osoby, se sídlem na území České republiky:

- a) registrované církve a náboženské společnosti, které jsou právnickými osobami,
- b) organizační jednotky (součástí) registrovaných církví a náboženských společností, které mají dle základních dokumentů příslušných sdružení právní subjektivitu,
- c) subjekty zřízené registrovanou církví nebo náboženskou společností jako právnické osoby, které však nejsou jejími organizačními jednotkami a nepodléhají jiné registraci či evidenci,
- d) svazy registrovaných církví a náboženských společností, které jsou podle svého základního dokumentu právnickými osobami.

Do rejstříku se o každé evidované právnické osobě obligatorně zapisují následující údaje:

- a) název,
- b) sídlo,
- c) statutární orgán.

Ministerstvo kultury má oznamovací povinnost o skutečnostech ve věci registrace či zrušení registrace ve lhůtě 7 dnů poté, co rozhodnutí nabylo právní moci.

6. ČLENSTVÍ

Věřícími se, dle § 1 odst. 4 zákona č. 308/1991 Sb., rozumí osoby, které vyznávají určitou náboženskou víru. Mají právo se sdružovat v církvích a náboženských společnostech, zakládat je i vstupovat do již existujících sdružení. K základním právům věřících patří podílet se na životě církve a náboženských společností, ke kterým se hlásí.

Dle § 5 odst. 1 mají zejména právo:

- a) účastnit se náboženských úkonů,
- b) účastnit se bohoslužeb nebo jiných obřadů,
- c) být vychováni v náboženském duchu, popř. za splnění podmínek stanovených vnitřními i obecně závaznými předpisy náboženství vyučovat,
- d) navazovat a udržovat náboženské styky i mezinárodně,
- e) vlastnit náboženskou literaturu v libovolném jazyce a šířit ji za podmínek, které jsou stanoveny obecně závaznými předpisy,
- f) volit si duchovní nebo řeholní stav a rozhodovat

se pro život v komunitách, řádech a podobných společenstvích.

Jednotlivé církve a náboženské společnosti si druhotně mohou zřizovat vlastní organizační složky a i jiné právnické osoby, nadané vlastní právní subjektivitou.

Z ústavního principu svobody spolčování vyplývá, že postavení cizích státních příslušníků je stejné jako postavení občanů České republiky. Také čl. 16 Listiny základních práv a svobod nestanoví žádná omezení. Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými zákonem stanovenými způsoby.

7. SOUDNÍ OCHRANA

Čl. 36 Ústavy České republiky zaručuje každému právo domáhat se u nezávislého a nestranného soudu stanoveným způsobem svého práva a zároveň ten, kdo tvrdí, že byl zkrácen na svých právech rozhodnutím orgánu veřejné správy, má právo aby soud přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí (tzv. právo na opravný prostředek).

Církve a náboženské společnosti, jako právnické osoby soukromého práva, požívají stejné soudní ochrany jako ostatní fyzické a právnické osoby. Určitá specifika jsou stanovena pro soudní ochranu v rámci procesu registrace těchto subjektů správním orgánem a při řešení vnitřních věcí církví a náboženských společností.

Řízení o registraci je řízením *dle zákona č. 71/1967 Sb., správního řádu, nestanoví-li zákon č. 308/1991 Sb. jinak.*

Proti takovému rozhodnutí o odmítnutí registrace může přípravný orgán do 60 dnů ode dne doručení rozhodnutí podat návrh na přezkoumání rozhodnutí Nejvyššímu soudu. Soudní řízení je pak vedeno dle § 244 a násl. občanského soudního řádu.

Církve a náboženské společnosti spravují své záležitosti nezávisle na státních orgánech; např. samostatně ustavují své orgány, duchovní a zřizují církevní instituce.

Je jejich vnitřní věcí, co jakým způsobem upraví ve svých vnitřních předpisech. Nezbytné je, aby tyto vnitřní normy nebyly v rozporu s obecně závaznými právními předpisy.

Církve i náboženské společnosti si stanoví vlastní vnitřní orgány nadané rozhodovací pravomocí ve věcech členstva, ustavování duchovních a dalších otázkách vnitřního života a fungování daného subjektu.

Zákon č. 308/1991 Sb. se o ochraně člena před vyloučením nezmiňuje a ponechává tuto problematiku

vnitřním předpisům.

Nález Ústavního soudu ČR sp. Zn. I ÚS 211/96 ze dne 26. 3. 1997³ potvrdil, že obecné soudy nerozhodují ve věcech služebního poměru duchovních k církvi, protože by tím došlo k nepřipustnému zásahu do autonomie církve a do její samostatné a nezávislé rozhodovací pravomoci. Obecné soudy mohou rozhodovat pouze o věcech vyplývajících z občanskoprávních, pracovněprávních a dalších vztahů, neboť zde vystupuje do popředí soukromoprávní charakter církve jako právnické osoby, která má či nemá závazky k jiným fyzickým nebo právnickým osobám (např. o mzdě duchovních, majetkových vztazích apod.)

Dojde-li k nedobrovolnému zániku církve nebo náboženské společnosti jako právnické osoby v řízení o zrušení registrace vedeném Ministerstvem kultury, může zrušovaný subjekt požádat Nejvyšší soud o přezkoumání rozhodnutí o zrušení. I v tomto případě postupuje dle ustanovení občanského soudního řádu o správním soudnictví.

8. ORGANIZAČNÍ STRUKTURA

Jak již bylo řečeno, církve a náboženské společnosti žijí svým vlastním samosprávným životem, přičemž mohou být omezeny pouze zákonem. Ustavování vlastních orgánů bez asistence státu patří mezi ústavně zakotvená práva.

V zákoně č. 308/1991 Sb. § 13 odst. 1 písm. b) je vyjádřen požadavek, aby si jednotlivé náboženské subjekty ve svém základním dokumentu označily, jaké orgány a útvary budou zřízeny (ustaveny), způsob jejich ustavení a rozsah působnosti (slovy zákona oprávnění).

Jinak je úprava organizační struktury a vymezení pravomocí jednotlivých orgánů ponecháno na vůli zakladatelů, popř. nejvyššího orgánu církve či náboženské společnosti.

9. ZDROJE FINANCOVÁNÍ

Zdroje financování církví a náboženských společností můžeme rozdělit do tří základních skupin. Do první skupiny můžeme zařadit finanční prostředky získané od státu jako příspěvky z veřejných rozpočtů a od jiných osob (fyzických i právnických) formou darů a sponzorských příspěvků.

Finanční podpora církví a náboženských společností ze strany vlastních členů je též důležitým zdrojem prostředků. Záleží tu na rozhodnutí jednotlivých členů, zda, v jaké výši a na jaké účely bude církvi přispívat. Od zdanění jsou osvobozeny výnosy kostelních sbírek, příjmy za církevní úkony a příspěvky členů re-

³ Nález Ústavního soudu ČR sp. Zn. I ÚS 211/96 ze dne 26. 3. 1997
<http://www.prf.cuni.cz/spolky/spcp/les/judikat.html> dne 5. 2. 2000, 9. 40 h

gistrovaných církví a náboženských společností.

Třetím zdrojem financování je samostatná výdělečná činnost náboženské korporace.

A/ SPONZOROVÁNÍ

Sbírky a dary jsou dnes v zahraničí i v České republice důležitým zdrojem příjmů církví a náboženských společností. Dary fyzických a právnických osob jsou významné pro ekonomické zabezpečení těchto subjektů. Dárci mohou využívat výhody, stanovené zákonem č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů. Tento zákon umožňuje odečíst od základu daně z příjmu v určitém rozsahu hodnotu darů poskytnutých pro registrované církve a náboženské společnosti. Daňové zvýhodnění se týká všech poplatníků daně z příjmu – fyzických i právnických osob. Princip daňového zvýhodnění spočívá v tom, že se dárci určitého obnosu vrátí část tohoto příspěvku ve formě snížení daní. Darovat je možno určitou peněžní částku i věcný dar, který musí být finančně oceněn.

Pro fyzické osoby stanoví zákon v § 15 odst. 8, že od základu daně lze odečíst hodnotu darů poskytnutých mj. státem registrovaným církvím a náboženským společnostem (viz zákon č. 308/1991 Sb.), pokud úhrnná hodnota darů ve zdaňovacím období (kalendářním roce) přesáhne 2% ze základu daně anebo 1 000 Kč. V úhrnu lze odečíst nejvýše 10% ze základu daně. U právnických osob lze od základu daně odečíst hodnotu darů, pokud tato hodnota darů činí alespoň 2 000 Kč. V úhrnu lze odečíst nanejvýš 2% ze základu daně (§ 20 odst. 8).

B/ DOTACE Z VEŘEJNÝCH ROZPOČTŮ

Finanční podpora ze státního rozpočtu je poskytována církvím a náboženským společnostem prostřednictvím rozpočtů jednotlivých ministerstev, dle jejich kompetencí.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy poskytuje finanční podporu církevnímu školství za stejných podmínek jako školství státnímu, čímž dochází ke zvýhodnění církevních škol oproti školám soukromým.

Příspěvky na sociální a charitativní účely jsou záležitostí Ministerstva práce a sociálních věcí.

Finanční podporu ze strany Ministerstva kultury můžeme rozdělit do 2 základních okruhů. Prvním z nich je financování údržby, ochrany a oprav nemovitého i movitého majetku církví a náboženských společností, který má hodnotu kulturního dědictví. U kulturních památek jsou tyto příspěvky poskytovány vlastníkům těchto objektů bez ohledu na to, zda se jedná

o náboženské korporace nebo jiné fyzické nebo právnické osoby. Kritériem pro výši příspěvku je významnost památky a stupeň jejího ohrožení. Dle informací ministerstva bylo církvím a náboženským společnostem poskytnuto v letech 1993 – 1998 celkem 1 237 mil. Kč, tj. cca 30% všech prostředků věnovaných na tyto účely. Mimo to byly vyčleněny i prostředky na krytí individuálních investičních akcí k záchraně kulturních památek. – cca 202 mil. na opravu Arcibiskupského paláce v Praze, 56,7 mil. Kč na rekonstrukci Velké synagogy v Plzni atd.⁴

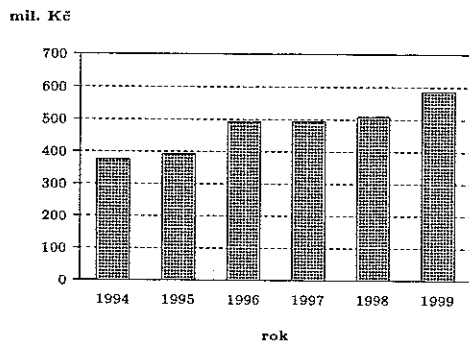
Odděleně jsou z rozpočtové kapitoly Ministerstva kultury financovány, dle zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, úhrady osobních požitků duchovních, působících jako zaměstnanci církví a náboženských společností v duchovní správě, církevní administrativě nebo v ústavách pro výchovu duchovních, dále řádné věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb, jiných náboženských úkonů a s církevní administrativou. V roce 1999 bylo na tyto účely poskytnuto celkem 586 mil. Kč.

Tyto úhrady jsou poskytovány všem registrovaným církvím a náboženským společnostem za předpokladu, že o to požádají. Před listopadem 1989 byl tento způsob podpory zneužíván k zásahům do vnitřní autonomie náboženských subjektů, dnes se jedná o ekonomickou nutnost, neboť bez podpory ze státního rozpočtu je existence těchto subjektů těžko představitelná. Na druhé straně je tento způsob financování nevhodný i z hlediska státu, neboť platy duchovních jsou vypláceny dle stejných předpisů jako platy zaměstnanců státní správy nebo rozpočtových organizací.

Graf č. I. Vývoj příspěvků ze státního rozpočtu dle zákona č. 218/1949 Sb. v letech 1994–1999

	Období	příspěvek
	Rok	mil. Kč
1	1994	377
2	1995	393
3	1996	491
4	1997	492
5	1998	508
6	1999	586
	Celkem	2847

⁴ <http://www.mkcr.cz/cesky/oc/zakon/ZAKON/1989.html> dne 3. 2. 2000, 11. 55 h.

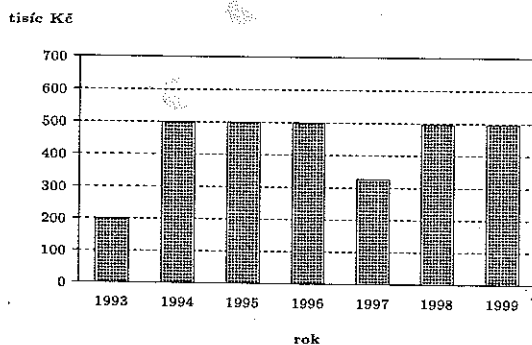

Zdroj výchozích hodnot:
<http://www.mkcr.cz/cesky/oc/zakon/ZAKON.html>,
 3. 2. 2000, 11:45 h

Graf č. II. znázorňuje vývoj výše dotací občanským sdružením z rozpočtové kapitoly Ministerstva kultury na pořádání nejrůznějších akcí církevního charakteru v letech 1993 – 1999. Jednalo se o cca 45 občanských sdružení ročně, které se přihlásily do konkurzu odboru církví Ministerstva kultury a předložily projekty obsahově spjaté s církvemi a náboženskými společnostmi, které odpovídaly stanoveným požadavkům.

Graf č. II. Vývoj dotací ze státního rozpočtu v letech 1993–1999 občanským sdružením na pořádání akcí církevního charakteru

	Období	Dotace
	Rok	Tisíc Kč
1	1993	200
2	1994	500
3	1995	500
4	1996	500
5	1997	327
6	1998	497
7	1999	497
	Celkem	3021

Zdroj výchozích hodnot:
<http://www.mkcr.cz/cesky/oc/zakon/ZAKON.html>,
 3. 2. 2000, 11:45 h

Pro úplnost nutno zmínit příspěvky ve výši 93 mil. na škody způsobené povodněmi v letech 1997 a 1998.

V diskusích vedených na nejrůznějších úrovních o modelech financování vzešla řada návrhů, z nichž každý má své výhody i nevýhody. Navrhován byl např. model daňových asignací, který je podporován ze strany církví a náboženských společností. Hovoří se též o tzv. bonusovém modelu, jehož podstatou je zakupování poukázek, které by mohl kupující použít při plnění své daňové povinnosti. Další diskutovanou formou financování jsou tzv. sponzorské prémie, jejichž podstatou je současný odpočet určitého procenta ze základu daně navíc spojený s možností odečíst část hodnoty daru přímo u daně. Tím by však docházelo k preferování podpory náboženských zájmů před podporou jiných veřejně prospěšných aktivit.

V západní Evropě běžný model církevních daní a příspěvků je v naší republice odmítán.

C/ PODNIKÁNÍ

Podnikání církví a náboženských společností není vyloučeno. Ke splnění svého poslání mohou vykonávat řadu aktivit včetně samostatné výdělečné činnosti. Demonstrativní výčet obsažený v § 6 zákona č. 308/1991 Sb. zmiňuje řadu činností, kterými mohou církve a náboženské společnosti naplňovat své poslání.

Mohou především vlastnit movitý i nemovitý majetek, se kterým mohou disponovat, mají i jiná majetková a nehmotná práva. Mohou zřizovat a provozovat účelová zařízení, provozovat tisk, nakladatelství, vydavatelství a tiskárny, zakládat a provozovat vlastní kulturní instituce a zařízení, zřizovat a provozovat vlastní zdravotnická zařízení a zařízení sociálních služeb.

Je možné, aby se též podílely na poskytování výše uvedených služeb ve státních zařízeních. Obecným požadavkem pro všechny tyto aktivity je soulad s obecně závaznými právními předpisy, nesmí ohrožovat bezpečnost, zdraví a mravnost občanů, veřejný pořádek ani práva a svobody druhých.

10. ÚČETNĚPŘÁVNÍ POSTAVENÍ

Církve a náboženské společnosti, jejich orgány a církevní instituce, které mají právní subjektivitu, pokud nepodnikají nebo nejsou příjemci dotací z příslušných státních rozpočtů, účtují v soustavě **jednoduchého účetnictví**. Stanoví tak § 9 odst. 1 písm. e) zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví. Z uvedeného vyplývá, vyvíjejí-li podnikatelskou činnost nebo jsou podporovány z veřejných rozpočtů, musí účtovat v soustavě účetnictví podvojitelného.

11. DAŇOVĚPRÁVNÍ POSTAVENÍ

A/ DAŇ Z PŘÍJMU

Problematika daní z příjmů církví a náboženských společností je upravena v zákoně č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů v jeho II. části nazvané daň z příjmu právnických osob.

Zákon určuje v § 18 odst. 3 a 7, které subjekty nejsou založeny či zřízeny za účelem podnikání, a proto je jejich daňový režim odlišný od režimu jiných poplatníků. Do této skupiny řadíme i registrované církve a náboženské společnosti.

U poplatníků založených za jiným účelem než podnikáním nejsou dle § 18 odst. 4 předmětem daně příjmy:

- a) z činností vyplývajících z jejich poslání za podmínky, že náklady (výdaje) vynaložené dle tohoto zákona v souvislosti s prováděním těchto činností jsou vyšší,
- b) z dotací a jiných forem státní podpory a podpory z rozpočtů obcí,
- c) z úroků vkladů na běžném účtu,
- d) z pronájmu státního majetku.

Předmětem daně jsou vždy příjmy z reklam, z členských příspěvků a příjmy z nájemného, mimo § 18 odst. 4 písm. d).

Zákon stanoví v § 19 odst. 1 písm. b), že od daně jsou osvobozeny výnosy kostelních sbírek, příjmy za církevní úkony a příspěvky členů u registrovaných církví a náboženských společností.

Dle § 20 odst. 7 poplatníci, kteří nejsou založeni nebo zřízeni za účelem podnikání, tedy i registrované církve a náboženské společnosti, mohou základ daně zjištěný podle odstavce 1 a snížený podle § 34 dále snížit až o 30 %, maximálně však o 3 000 000 Kč, použijí-li takto získané prostředky ke krytí nákladů (výdajů) souvisejících s činnostmi, z nichž získané příjmy nejsou předmětem daně. V případě, že 30 % snížení činí méně než 100 000 Kč, lze odečíst částku ve výši 100 000 Kč, maximálně však do výše základu daně.

B/ DANĚ MAJETKOVÉ

– zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací, dani z převodu nemovitostí

Osvobození bezúplatných nabytí majetku od daně dědické a darovací je deklarováno v § 20 odst. 4 písm. b). Daň z převodu nemovitostí činí 5 % ze základu daně, který je stanoven dle kritérií § 10 citovaného zákona.

– zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční

Předmětem silniční daně jsou vozidla, která jsou určena k podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti nebo jsou používána v přímé souvislosti s podnikáním. Církve nebo náboženské společnosti budou

povinným subjektem spíše výjimečně.

– zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí

Zákon rozeznává dva druhy daní. Jedná se o daň z pozemků a daň ze staveb. Podle § 4 odst. 1 písm. e) a § 4 odst. 3 jsou od daně z pozemků osvobozeny pozemky tvořící jeden funkční celek se stavbou nebo její částí sloužící k vykonávání náboženských obřadů církví a náboženských společností státem uznaných, dále se stavbou nebo její částí sloužící k výkonu duchovní správy těchto církví a náboženských společností. Obdobně je upravena i daň ze staveb (§ 9 odst. 1 písm. e) a § 9 odst. 4), zvláštní režim je v platném § 9 odst. 1 písm. k) pro stavby, které slouží občanským sdružením zdravotně postižených občanů. Pozemky ani stavby jsou osvobozeny od této daně pod podmínku, že neslouží k podnikatelské činnosti a že nejsou pronajímány.

C/ DANĚ NEPŘÍMÉ

– zákon ČNR č. 588/1992 Sb., o dani z přidané hodnoty

Daň z přidané hodnoty řadíme do kategorie daní nepřímých. Důležité je ustanovení § 2 odst. 2 cit. zákona, neboť zavádí pro organizace zřízené za jiným účelem než podnikáním zvláštní režim – za zdanitelná plnění daní z přidané hodnoty se považují plnění, kde příjmy z nich podléhají dani z příjmu právnických osob.

12. POPLATKOVĚPRÁVNÍ POSTAVENÍ

– zákon ČNR č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích nestanoví žádné osvobození od poplatků ani věcné osvobození pro poplatné úkony týkající se církví a náboženských společností,

– zákon ČNR č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích nestanoví žádné generální osvobození od správních poplatků a to ani v souvislosti s vyhláškou č. 81/1995 Sb., o osvobození od správních poplatků, který stanoví osvobození pouze úzký okruh osob – „občanská sdružení“ a „nadace“.

§ 9 zákona č. 368/1992 Sb. stanoví, že „od poplatků jsou osvobozeny i další fyzické nebo právnické osoby, popřípadě úkony, a to v rozsahu stanoveném v sazebníku“, který je přílohou tohoto zákona. Církve jsou osvobozeny od poplatku za nahlédnutí do matrik a za pořízení výpisu z matrik, jde-li o matriky vedené těmito církvemi do 31. 12. 1949. Dle položky 103 sazebníku, která vyměřuje poplatkovou povinnost za úkony provedené katastrálním úřadem, jsou od těchto poplatků osvobozeny registrované církve a náboženské společnosti, jejich organizační jednotky a Náboženské matice, jde-li o úkony spojené s převodem nemovitého majetku z vlastnictví státu.

– zákon ČNR č. 565/1990 Sb., o místních poplatcích nestanoví zvláštní režim nebo osvobození církví

a náboženských společností od místních poplatků. Obcím je dána možnost ve svých obecně závazných vyhláškách upravit osobní i věcný rozsah poplatkové povinnosti a možnost i osvobození některých subjektů.

13. CELNĚPRÁVNÍ POSTAVENÍ

Dle vyhlášky č. 136/1998 Sb., o osvobození zboží od dovozního cla, jsou od cla osvobozeny liturgické předměty používané při výkonu bohoslužby, dovážené pro potřebu státem registrovaných církví, náboženských společností, řeholních řádů a kongregací.

14. ZRUŠENÍ A ZÁNİK, DISPOZICE S LIKVIDAČNÍM ZŮSTATKEM

Speciální úprava obsažená v zákoně č. 308/1991 Sb. staví pouze, za jakých podmínek může dojít k zániku církve nebo náboženské společnosti dobrovolně. Ministerstvo kultury může rozhodnout o zrušení registrace, jestliže církev nebo náboženská společnost jedná v rozporu se zákonem nebo podmínkami registrace.

Nesouhlasí-li subjekt, jehož registrace je zrušena s rozhodnutím ministerstva, může požádat Nejvyšší soud o přezkoumání rozhodnutí o zrušení registrace.

V případě dobrovolného zániku je nutno se řídit dle obecné úpravy občanského zákoníku, který řeší zrušení a zánik právnických osob soukromého práva. Právnická osoba se dle § 20a citovaného zákona zrušuje dohodou, uplynutím doby nebo splněním účelu, pro který byla zřízena. Po zrušení následuje likvidace právnické osoby, pokud celé její jmění nenabývá právní nástupce. Ustanovení obchodního zákoníku o likvidaci obchodních společností se přiměřeně použijí i pro likvidaci církví a náboženských společností.

K zániku pak dochází výmazem z rejstříku vedeného Ministerstvem kultury.

Důležité též bude, zda a jakým způsobem si jednotlivé církve a náboženské společnosti upraví tuto problematiku v základním dokumentu.

SLOVO ZÁVĚREM

Do budoucna se počítá s novým zákonem, který lépe vymezí právní postavení církví a náboženských společností. Ministerstvo kultury se touto problematikou intenzivně zabývá. Byly vypracovány „Teze nového zákona o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností“, které vzala vláda na vědomí svým usnesením č. 1308 ze dne 13. prosince 1999. Současně uložila ministru kultury zpracovat a vládě předložit do 30. června 2000 návrh věcného záměru zákona, jehož teze byly vládou projednány.

Hlavním cílem nové úpravy je liberalizace přístupu

k získání právní subjektivity i církví a náboženských společností s menším počtem věřících. Záměrem tvůrců nového zákona je snížení současného početního censu, s cílem umožnit registraci i korporacím s menším počtem věřících.

Důležitou chystanou změnou je i zpřesnění a rozšíření ustanovení o registraci církví a náboženských společností. Byl formulován požadavek takového zveřejňování registrace organizačních jednotek daných náboženských subjektů, jež by zajišťoval právní jistotu třetích osob, s nimiž tyto vstupují do právních vztahů.

Problematiku majetku a financování církví a náboženských společností navrhané „teze“ ministerstva neřeší, neboť na tomto poli ještě nebylo dosaženo přijatelného konsensu.

Použité prameny a zdroje informací:

Důvodová zpráva k zákonu č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností, ze dne 29. 1. 1992

<http://www.mkcr.cz/cesky/oc/zakon/ZAKON/1989.htm> dne 3. 2. 2000, 11. 55 h

Důvodová zpráva k zákonu č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností

<http://www.mkcr.cz/cesky/oc/zakon/ZAKON/1989.htm> dne 3. 2. 2000, 12. 55 h

Přehled o řešení jednotlivých problémů svobody náboženské víry a postavení církví a náboženských společností od roku 1989, Ministerstvo kultury

<http://www.mkcr.cz/cesky/oc/zakon/ZAKON/1989.htm> dne 3. 2. 2000, 11. 55 h

Informace poskytnuté Společností pro církevní právo

<http://www.prf.cuni.cz/spolky/spcp/les/zakony.html> dne 5. 2. 2000, 9. 40 h

SUMMARY

This article concentrates on the issue of legal status of churches and religious organizations in the currently valid law. These subjects are viewed as specific corporations of a private-law character which are primarily founded for the purposes of fulfilling the right to express one's religion or faith either individually or in connection with others as it is determined in the Constitution. The conclusion of the article pays attention to the changes that are now being prepared that aim towards lowering the current census the purpose of which should be making registration of churches and religious organizations of a smaller number of members possible.